

ПРО БІБЛІОТЕКИ: ВІД ОЛЕКСІЄВО-ДРУЖКІВСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ ЧЕРЕЗ МОСКВУ І КИЇВ ДО СЕНДЯ

Уявне інтерв'ю журналіста (ІС) з автором

ІС. Прочитав твою замітку про бібліотеку-медіатеку міста Реймс. Що тебе спонукало її написати? Ти ж до тієї медіатеки навіть не заходив!

Зате я досить довго прогулювався бібліотекою Реймського університету. Та й ідея була - написати не про конкретну медіатеку, а про бібліотеки взагалі, і які вони можуть бути у 21 столітті. До речі, російських книжок у реймській університетській бібліотеці багато, а українських мені знайти не вдалося.

ІС. Бібліотеки - це для тебе цікава тема?

Так, звичайно. Півжиття був читачем бібліотек. Трохи пам'ятаю шкільну - бібліотекарки дуже тепло ставилися: "А ось може візьми прочитай оцю книжку..." Але це десь до шостого класу.

ІС. А пізніше?

А пізніше я став олімпіадником, читав в основному підручники-задачники: тритомник Ландсберга, "Задачи московских физических олимпиад", "Посібники з фізики/математики/хімії для вступників до ВУЗів", різні науково-популярні книжки.

ІС. Це все брав у шкільній бібліотеці?

Ні, потрібного рівня книжок у шкільній і селищній не було. Щось давали вчителі, багато книжок одержав як переможець республіканських фізичних олімпіад, щось вдавалося купити в Костянтинівці і Краматорську, а найбільше - у книгарні "Научно-техническая книга" на вул. Артема в Донецьку, недалеко від театру. Від цих книгарень до початку 2000-х мало що залишилося.

А у шкільній бібліотеці брав журнали "Техника - молодежи", "Химия и жизнь", "Математика в школе". А дуже сильний тоді журнал "Квант" передплачував сам, шкільна його не одержувала.

ІС. Які книжки запам'яталися?

Найбільше, мабуть, "Смотри в корень!" П.Маковецького. Які в ній були задачі - забув, а от влучні епіграфи з Козьми Прутковка пам'ятаю.

ІС. Отже, в останні шкільні роки художня література відійшла на другий план. А коли вийшла на перший?

Хтозна, чи на перший, але я став читати художню літературу знов таки у бібліотеці. Це був абонемент на сьомому поверсі у Головному корпусі Московського університету на Ленінських горах. Дуже багато книг стояло на полицях: взяв, погортав, прочитав сторінку чи дві, якщо сподобалося - взяв на абонемент. Так я наштовхнувся на свого улюбленого "Дипломата" Дж.Олдріджа (там описані події 1946 року, коли СРСР спробував зробити в Іранському Азербайджані те ж саме, що і Росія у 2014-му в Донбасі. Тоді англійці-американці не дали). Там же знайшов драми Байрона і кабукі-драми Тікамацу. Якраз вийшли хайку і танка у перекладах Віри Маркової, ну і т.ін.

Не знаю, що підштовнуло до читання "Критики догматического богословия" і "Исповеди" Л.Толстого, дуже сильні тексти. Це були ще дореволюційні видання, не впевнений, що в радянські часи їх перевидавали.

ІС. І що, ти у себе в кімнаті гуртожитку читав толстовську "Исповедь" 1906 року видання?

Ні, звичайно. Такі книжки видавалися лише в читальний зал, він був поряд з абонементом, на шостому поверсі: дубові столи, настільні лампи під зеленими скляними абажурами. А на абонемент видавали підручники (для цього в гуртожитках були свої відділи навчальної літератури), і художню літературу.

ІС. В гуртожитку ж, мабуть, щось і "зачитувалося"?

Звичайно. І замінити "зачитану" книжку такою самою не вдавалося: бібліотека брала на заміну лише книжки зі свого списку, найкращі і малодоступні - бо якраз такі найчастіше "зачитували". У мене цей список десь є. Я на другому курсі півроку не міг знайти заміну за дві досить прості "зачитані" книжки, і мені навіть підручники на абонемент не давали. Після цього, крім підручників, книжки брав рідко. Та й те, чим зачитувалися - наукова фантастика, детективи - взяти було практично неможливо: постійно "видані". Треба було записуватися в чергу.

ІС. А журнали?

Так звані "товсті" журнали - "Новый мир", "Иностранная литература", "Дружба народов", а ще "Юность" і "Аврора" - це було основне, що я брав по абонементу ("зачитаний журнал" можна було замінити таким самим). У той час - початок 70-х - саме у журналах виходило дуже багато першокласної прози і поезії.

Про "товсті" журнали я трохи знав, читав у журналі "Москва" першу публікацію "Мастера и Маргариты" Булгакова (66-67 рр., батько десь роздобув). А вже в університеті, знову ж за батьковою порадою - прочитав "Обмен" Ю.Тріфонова, який щойно вийшов у журналі "Новый мир". Потім інші його "городские повести". Звідтоді я став відданим читачем Тріфонова, його книжки значною мірою стали для мене ключем до розуміння "матерії життя".

ІС. А які ще книжки ти читав?

Багато книжок ходило в гуртожитках "по руках". Найкраще пам'ятаю 25-томну "Библиотеку современной фантастики", яку видавництво "Молодая гвардия" випускало у 1965-1973 рр. У книжкових "жучків" інколи вдавалося купити свіжий томик - і тоді вже всі читали (це було передплатне видання, а ні в кого з нас передплати не було).

Були і "аудіокнижки": "Улитку на склоне" і "Гадкие лебеди" Стругацьких ми якось дістали начитаними на магнітофон, збиралися і слухали. А оскільки у мене був магнітофон і приставка, то поки слухали - я зробив собі копію. Потім мій друг Женя В. організував ще двох ентузіастів, і з фонограми вони передрукували текст на машинці. Мені, як власнику плівок, теж дісталось по примірнику, і ці самвидавні книжки я привіз у 75-му в Київ, і тут вони теж безконечно ходили "по руках".

ІС. Крім абонементу на 7-му поверсі, у яких ще московських бібліотеках ти бував?

У 1974-му, здається, відкрилася бібліотека факультету гуманітарних наук на Ленінських горах. Зараз я б сказав - Європа! Світлі, просторі читальні зали, дуже багато хороших книжок у відкритому доступі. Бував кілька разів і в "Ленінці" (Бібліотека ім.Леніна), не пам'ятаю, що я там шукав. Не сподобалося: і помпезна архітектура (досить глянути фото в інтернеті), і якась задушлива атмосфера.

А на п'ятому курсі, тобто восени 73-го, я відкрив для себе ВГБІЛ - Всесоюзну бібліотеку іноземної літератури. Може тому, що вона була через дорогу від кінотеатру "Іллюзіон", де показували фільми з Держфільмофонду. Туди я їздив за компанію з Вовою Ш., фанатом фантастики і німого кіно, однокурсником і майже земляком (з Луганська). До речі, Женя В., який передрукував "Улитку" - теж з Луганська. Обидва залишилися в Росії.

Так от, ВГБІЛ була, говорячи по-сьогоднішньому, медіатекою. Крім книжок і журналів, там можна було слухати музику (ще були плівкові магнітофони, але опери чи концерти на них звучали чудово), були колекції слайдів. Невеликий, але дуже затишний буфет з гарною кавою, тістечками і бутербродами з червоною рибою і сиров'яленою ковбасою. Директором бібліотеки від 1973 року була дочка Голови РМ СРСР О.М.Косигіна.

Для мене цінним було те, що там - у відкритому доступі! - була купа підручників для вивчення різних іноземних мов, а до багатьох були ще й лінгафонні курси: береш катушку з плівкою, сідаєш у кабінку з магнітофоном і навушниками - слухаєш, повторюєш, опановуєш мову. Я трохи погрався з іспанською, італійською і зупинився на японській. Вчив самостійно, але результат був: переїхавши в Київ, записався зразу на третій семестр Других державних курсів іноземних мов.

ІС. І як, заговорив японською?

Іноземні мови - це окрема велика тема: п'ять іноземних мов я довчив принаймні до рівня "читаю, трохи можу спікуватися", є про що поговорити!

ІС. Отже, у 1975-му ти переїхав у Київ. Які бібліотеки чекали на тебе тут?

В Києві зразу записався до Державної республіканської бібліотеки ім.КПРС - зручно розташована на площі Ленінського комсомолу (нині Європейська), хороші читальні зали. Здається, для запису потрібна була довідка, що я працюю над дисертацією - в інституті мені цю довідку без проблем і без затвердженої теми дисертації дали. У 70-х роках у приміщеннях бібліотеки ще було світло й тепло. Поїхав у відділ іноземної літератури ДРБ - він був далеченько, на вул.Васильківській. Нічого подібного до ВГБІЛ, на жаль... Зате я почув, як хлопець мого віку пояснював бібліотекарці, що бере польський журнал "Perspektywy", бо в ньому є сторінка, присвячена бриджу. Так я познайомився з київськими бриджистами, двоє стали моїми близькими друзями.

ІС. Бридж - це теж окрема тема?

Так! Бридж, преферанс, і нарди, і го-бадук, і бадмінтон з тенісом. Ми схильні забувати, наскільки багатогранне наше життя.

Хороша бібліотека була в Інституті ядерних досліджень АН УРСР, у якому я почав працювати "по розподілу" після закінчення університету. Після аварії на ЧАЕС, коли я був співробітником групи прогнозування забруднення басейну Дніпра, я в нашій бібліотеці знайшов з десяток корисних збірників - матеріалів міжнародних конференцій. Бібліотека ІЯД входила в систему розсилки МАГАТЕ - Міжнародного агентства з атомної енергії, і одержувала їх видання.

У 2006 році я провів багато часу у читальних залах Державної республіканської бібліотеки, яка вже стала називатися Національною парламентською, готуючи до друку разом з видавництвом "Смолоскип" книжку батька "Мова - народ". Не дуже було зручно: частина фондів на вул.Грушевського, частина на Подолі, замовлену книжку одержуєш через день-два. У той час були ще паперові каталоги, а відвідувачів небагато. Зате можна було погортати книжки на виставці нових надходжень, а журнали у відділі періодики.

ІС. Це і весь твій досвід відвідування київських бібліотек?

Та ні, звичайно. Коли жив у гуртожитку на пр.Науки - брав книжки і журнали у місцевій бібліотеці, яка була недалеко. Найбільше пам'ятаю журнал "Искусство кино", на відмінному папері, з чудовими фотографіями. У журналі публікували сценарії, цікаві статті.

А у бібліотеці Академії Наук (вона тоді ще була на вул.Володимирській) готував реферат по філософії (необхідна складова кандидатського екзамену). Я вибрав неортодоксальну тему - "Средневековый спор об универсалиях", і лише в академічній і Республіканській були потрібні джерела.

ІС. Ти процитував назву російською. Російською ж і писав?

Так. У нашій групі викладання велося російською, та й взагалі на кафедрах філософії і іноземних мов АН майже все було російською. І в ІЯД лише окремі науковці говорили українською, а ділове спілкування велося російською. Дисертація моя теж написана російською, але тут і вибору не було - я захищався в Ташкенті.

ІС. Повернемося до бібліотек. За кордоном у бібліотеках доводилося бувати?

Бувати - так, а працювати - ні. Моя наукова кар'єра закінчилася в передостанній радянський рік, а за кордоном я до 90-го року не бував.

Перше враження - "як там у них" - це 1992 рік, бібліотека Центру ім. Жоржа Помпідю в Парижі. Часу у мене було мало, бо мене запросили "Лікарі світу" як чорнобильця і активіста "зеленого руху" - отже, було багато зустрічей з активістами-антиатомниками і з екологічними організаціями. Все ж я випросив півдня і поїхав у "Мюзе Бобур", як французи називають Центр Помпідю. На площі при вході грали вуличні музиканти, з України, до речі... Я походив залами музею, а потім пішов у бібліотеку, де мене без питань записали. Величезні читальні зали і безконечні стелажі з книжками. Ряд столів з моноблоками (телевізор плюс відеомагнітофон). Поряд - полиця з відеокасетами. Я вибрав французьку оперу - "Les Contes d'Hoffmann" Оффенбаха (у нас назву чомусь перекладають як "Казки Гофмана", мавпуючи російський переклад. Має бути - "Історії Хоффманна", або "Оповідки Хоффманна", та й взагалі може варто б оповідача називати Офмáн). Про цю оперу я лише читав, а тут - якісне відео зі стереозвуком!

До речі, я хотів зайти в бібліотеку Центру Помпідю і у 2013му році, але не зміг - черга чоловік 20. На столах вже монітори, перед моніторами - в основному молодь.

ІС. Відвідувачів багато?

Від входу видно було десь чоловік 40, а інші зали я не бачив. Про Центр Помпідю не знаю, а про центральну медіатеку Реймса, яка навпроти знаменитого собору, моя подруга Крістіна зібрала на моє прохання трохи інформації: площа 7000 кв.м, 500 місць, 39 співробітників, у середньому 1836 відвідувачів на день (дані 2009 року).

Муніципалітет прийняв рішення про впровадження цифрових носіїв у 1997-му, медіатека відкрилася у 2003-му. Тепер відвідувачі мають доступ не лише до книжок, журналів і інтернета, але й до книжок в електронних форматах, фільмотеки, фонотеки, телевізійних каналів. Користування всіма ресурсами в бібліотеці безплатне, а за абонемент (якщо хочеш брати книжки додому) треба заплатити 6 євро за рік.

ІС. Це в Реймсі одна така медіатека?

Ні. Є ще дві публічні медіатеки, менші. Плюс чотири районних бібліотеки, а також пункти видачі книжок у районах. Населення міста Реймс - 180 тис, "муніципальний округ Реймс" - 317 тис.

ІС. А ще десь, крім Парижа і Реймса, довелось бувати в бібліотеках?

Сильне враження справила медіатека міста Сендай на півночі Японії, пізніше прочитав статтю про неї в англійській вікіпедії. Відкрилася у 2001 році, площа 21,000 кв.м. Я її побачив випадково, йдучи від готелю до університету. Є там і дитяча бібліотека, і приміщення для

якихось семінарів, для занять різними мистецтвами. За десять хвилин до відкриття в холах і перед читальними залами вже було чоловік 30.

Це справжній культурний центр, як пишеться на їх сайті: "Медіатека Сендая пропонує вільний доступ до інформаційних ресурсів, якими можна користуватися у бібліотеці; у бібліотеці аудіо-візуальних матеріалів; у бібліотеці для людей з вадами зору і слуху; у бібліотеці навчальних аудіо-візуальних матеріалів... Це місце, де кожен може вільно шукати, накопичувати, редагувати і поширювати інформацію".

ІС. Це все за кордоном, а в Україні?

В Україні у мене лише епізодичні контакти з бібліотеками. У Києві дуже якісний інтернет, а в мережі ("на мусорке", як каже мій друг Серьожа Л.) - безконечна кількість книжок, фільмів і іншого. Враховуючи, що в останній час я читаю книжки переважно англійською, то інтернет якраз для мене.

А бібліотеки - я бував у міській бібліотеці міста Дружківки Донецької області, там проходили організовані Товариством Олекси Тихого "Олексині читання": школярі готують реферати і інше на теми, пов'язані з моїм батьком. Є в бібліотеці і виставка картин місцевих художників, організовуються виставки книжок до пам'ятних дат і т.п. Але скільки там читачів, чи задоволені вони наявними бібліотечними фондами - я не знаю.

Бував у бібліотеці КПІ, бо там квартирує Японський центр, куди я ходив на курси каліграфії. Але університетські бібліотеки, що і як там має бути - це окрема велика тема.

У Києві раз попав у бібліотеку ім. О.Шварцмана, це одна з публічних бібліотек Шевченківського району. Там виступав мій давній знайомий, колись киянин, а від 90-го року ізраїльтянин Маркіян Б., гуморист і перекладач. У бібліотеці є відділ єврейської літератури, влаштовуються зустрічі з письменниками і т.д.

Кілька разів заходив у міську бібліотеку м. Хмельника - у ній теж організовують виставки, бувають поетичні вечори. Але бібліотека не має коштів навіть на те, щоб закупити прості краєзнавчі книжечки...

У центральній міській дитячій бібліотеці м.Бердичева - ще й польський культурний центр, а дві кімнати відведені для музею єврейства (це все, звичайно, за кошти меценатів).

ІС. І які ж твої загальні висновки про ситуацію з нашими бібліотеками?

Питання насправді складне, там цілий комплекс проблем, які треба зважено вирішувати. Думаю, що латаний-перелатаний закон 1995 року "Про бібліотеки і бібліотечну справу" вже не відповідає нинішнім реаліям, тим більше, що у країні йде процес децентралізації. Справді, чому якийсь департамент у Києві має вирішувати проблеми бібліотеки десь у райцентрі Одеської області? Місцеве самоврядування мало б взяти на себе повну відповідальність за публічні бібліотеки. Та й з можливими меценатами місцева влада теж може поговорити, щоб не тільки церкви будували.

А на центральному рівні потрібно б підтримувати книговидання, організовувати і фінансувати створення національного контенту (записи театральних вистав, концертів, лекторіїв), створювати бібліотеки електронних книжок, фільмотеки, фонотеки музики і аудіокнижок. Все це, звичайно, ще й для того, щоб надавати місцевим публічним медіатекам можливості для легального використання цих ресурсів. Ми живемо вже в епоху цифри!

BT 17.01.2020